

Система навчання української літератури (5-11 класи)

План навчального матеріалу

- 1. Основні освітні цінності та проблеми вивчення української літератури в школі
- 2. Суспільно-історичний контекст та особливості розвитку української літератури.
- 3. Стилiстичні розвідки сучасної української літератури.

- «Система», за [В.М. Сагатовським](#)
«Система», за В.М. Сагатовським, — це скінченна [множина](#) «Система», за В.М. Сагатовським, — це скінченна множина функціональних [елементів](#) «Система», за В.М. Сагатовським, — це скінченна множина функціональних елементів й [відношень](#) «Система», за В.М. Сагатовським, — це скінченна множина функціональних елементів й відношень між ними, виокремлена з [середовища](#) «Система», за В.М. Сагатовським, — це скінченна множина функціональних елементів й відношень між ними,

Найпершим і найпотужнішим джерелом будь-якої національної літератури є *національний уклад життя, національна психологія, духовний світ даного народу.*

- В шкільній програмі з української літератури закладена основа поєднання словесної науки з мистецтвом слова, які розкривають їх закономірності та джерельні багатства.
- **Оновлення принципів літературної освіти:** ціннісного підходу; толерантності, мультикультуралізму, наближення викладання літератури в школі до реалій і проблем сьогодення, іманентності, компаративності та ін.

Філософські й наукові засади пізнання літературного твору (М. Хайдеггер, К. Ясперс, О. Потебня, В. Марко, А. Ситченко, Г. Токмань та ін.).

- Урахування змін щодо мети навчання: на місце знань, які ототожнюються сьогодні з інформацією, вміннями і навичками прийдуть методи мислення, способи виникнення і застосування знань, техніки розуміння та рефлексії, прийоми і способи комунікації та дій. О. Джеджелей, Л. Іванова, О. Ісаєва, Г. Ключек, В. Мартиненко, Р. Мовчан, В. Науменко, О. Ніколенко, В. Панченко, Є. Пасічник, О. Савченко, О. Ситченко, Н. Скрипченко, О. Слоньовська, М. Сулима, Б. Шалагінов, В. Шуляр та інші науковці, автори концепцій, програм, підручників та наукових розвідок на різних рівнях аналізували існуючу систему шкільної та вузівської літературної освіти.

- **На прочитання творів у школярів іде чимало часу, тож логічно замислитись: що це дасть дитині, чи матиме книга позитивний вплив на її розвиток, чи просто засмітить мозок, травмує психіку? А по-друге, література — це як вибухівка уповільненої дії: вона закладає у свідомості молоді людини певні ціннісні орієнтири, які обов'язково «спрацюють» колись у майбутньому.**

•Тим більше

- **Що ж таке художній твір? Вигадка, фікція, навіть якщо проблеми в ньому актуальні, а герої мають реальних прототипів.**
- **Батьки нарікають, що дитина перевтомлюється читати великі складні романи, а науковці дискутують щодо вивчення творів на сторінках фахових видань.**

- Зовсім іншу інтерпретацію має багато творів.
- Наприклад, Чіпка з роману «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» — вже не «пропаща сила», не жертва соціальної несправедливості, а людина, яка просто зробила неправильний вибір у житті.
- Уміти аргументовано висловлювати власну думку про життєвий вибір Чіпки, коментувати власне розуміння понять честі, справедливості, людської гідності й можливі способи їхнього утвердження». Мовляв, не панів звинувачуйте в тому, що життя не складається, а «психологічні чинники» та життєвий вибір.

■ Олександр Авраменко, автор десятків підручників, зазначив: «Мета уроку літератури в школі – це не надання дітям холодного безжиттєвого багажу знань про ямби, хореї та композиції, хоча їх також необхідно знати. Головна мета – це **формування** у дитини **літературного смаку, любові до знань та пригод**, які несе в собі книжка, **закладення основних ціннісних категорій** – таких, як **освіченість, культура, людяність і мудрість**. Ось ті пріоритети, на яких необхідно будувати діалог вчителя з учнем».

Групи понять та ознак методики української літератури

- 1) національно-світоглядні
- 2) національно-духовні
- 3) народознавчо-літературознавчі
- 4) пізнавально-пошукові
- 5) освітньо-виховні
- Категорії: мета і смисл життя, цінність життя, національна гідність, воля, патріотизм, мужність, мудрість, життєві принципи та ідеали, духовний світ нації,

Учитель української літератури в сучасній школі

- Фундаментальні науково-методичні знання, які стосуються процесу вивчення літератури в сучасній школі.
- Особлива роль літератури як навчального предмета у формуванні світосприйняття та естетичних смаків учнів.
- Співвіднесення літературознавчої, психолого-педагогічної та дидактичної складових процесу викладання літератури з методичною складовою на теоретичному та практичному рівнях

- При вивченні української літератури в основній школі вчителеві важливо звернути увагу на специфічні особливості сприймання літератури учнями.
- Науковець Г.Токмань, зокрема зазначає, що у 5–6 класах - це безпосередність, суб'єктивність, співучасть, емоційне співпереживання, «наївний реалізм», фрагментарність, прямолінійність, асоціативна ідентифікація героїв твору та ін.;
- для старших підлітків (7–8 класи) характерними є здатність до зіставлення, самовизначення, позиційності, егоцентричності, психологічної вмотивованості подій, абстрактного й логіко-понятійного мислення, вразливості і роздвоєності у своїх почуттях і ставленнях, експериментування над власним Я і соціальними відносинами, екзистенційного вибору, власної діалогічності тощо.

Зміни в підходах вивчення української літератури

- Не навчити літератури, а прилучити до літератури.
- Не розповісти, пояснити, показати, а організувати спільний пошук розв'язання проблеми.
- Системний підхід є одним з провідних методологічних принципів у будь-якій галузі знань.

Завдання перед словесником – прагнення до актуальної креативності

- Плекання нестандартного мислення в учнів
- Здатність учнів генерувати ідеї
- Готовність учнів мислити альтернативно
- Емоційність учнів і відчуття задоволення від нових ідей, образів
- Здатність висловлювати власні думки
- Здатність до співпереживання
- Самоаналіз і самонавчання

Духовний світ людини визначається творами літератури, які вона прочитала

- 2 типи знань за Сократом:
 - Ті, що дозволяють людині правильно прогнозувати і здійснювати практичні кроки.
 - Ті, що дають розуміння вищих життєвих цілей.
- *Гегель про літературу: "... вона була найуніверсальнішою і всеосяжною наставницею роду людського і продовжує нею бути"*

- У своїй Нобелівській промові Й.Бродський назвав злочином нехтування книжками, зазначивши, що за цей злочин людина розплачується усім своїм життям.
- У ХХ ст., за визначенням Ф.Ніцше, розпочалася епоха загибелі богів і краху гуманізму, Хосе Ортега-і-Гассет пише: "Людина захворіла яскраво вираженою дезорієнтацією, не знаючи більше, за якими зірками жити".
- Тож літературна освіта повинна допомогти віднайти втрачені зірки

- **Які ж типи читацької мотивації існують:** осн. – для кар'єри та для відпочинку.

Г.Гуковський зазначає, що аналіз художнього твору подібний до операції, коли “зайнявшись розчленуванням, хірург не помічає, що пацієнт уже давно помер”.

- Чи потрібен “бухгалтерський облік”, хто що і скільки прочитав?
- Допомагає розуміти, з ким можна спілкуватися і як.
- На уроках світової літератури учні знайомляться з творами європейського рівня, у той час як імена Дереша, Андруховича, Забужко, Роздобудько та ін. для них часто малознайомі.
- А збірки скорочених переказів, які виховують сіру масу?
- А домашні твори з літератури? “Мізки” Інтернету?

Факти говорять самі за себе: **твір Джоан Роулінг примусив мільйони дітей відірватися від комп'ютера та взяти в руки книгу.**

- Визначайте читацькі пріоритети учнів у 5-8 класах та у 9-11.
- Розв'яжіть проблему літературного "оглухнення" молоді?
- Навчіть дітей любити поетичні твори?
- Що очікують учні від вивчення української літератури?
- Як ви прокоментуєте вислів Остапа Вишні: "Коли входиш в літературу, чисть черевики"».

Кожна система має свою структуру

- Кожний елемент структури розглядається як підсистема.
- Учені-методисти ХХ ст. залишили системні ґрунтовні праці про викладання української літератури, серед них — О. Дорошкевич, О. Мазуркевич, Т. Бугайко, О. Бандура, К. Сторчак, Є. Пасічник, Б. Степанишин, Н. Волошина та ін.

- До основних джерел розвитку науки про викладання української літератури належать:
 - ідеї науковців-методистів;
 - літературно-педагогічні ідеї представників інших галузей гуманітаристики та письменників;
 - передовий досвід учителів-практиків, які виявляють творчість у навчально-виховному процесі.

Українська література у наш час

- Концепцію актуалізації значущості людини в умовах сьогодення охоплює новітнє явище — **людиноцентризм**.
 - Особистісний **розвиток** людини – віддзеркалення особливостей свого народу, нації, які необхідно враховувати в процесі навчання та виховання.
- З народом пов'язані характер діяльності людини, особливості її **мислення**, коло її **запитів**, інтересів, а також соціальні прояви.

Нормативно-правовий аспект

- Стан літературної освіти й завдання його поліпшення сьогодні вимагає проводити роботу в цій галузі у зв'язку з тими нормативними документами, які вироблені за останні роки. Це Державні освітні стандарти з української й зарубіжної літератур, Державна національна програма «Освіта» (Україна в ХХІ ст. та ін.).
- Національно-патріотична складова у навчанні української літератури передбачає врахування змістових та дидактичних складників (відповідно до № наказу Міністерства освіти і науки України 641 від 16 червня 2015 року «Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, Заходів щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді та методичних рекомендацій щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах»).

Чинниками змін у методиці на сьогодні стали такі здобутки педагогічної науки:

- **особистісно орієнтована** парадигма навчання і виховання;
- **компетентнісний** підхід до навчального процесу та його результатів;
- актуалізація **етнопедагогіки**;
- розроблення **дидактичної інноватики**: створення інноваційних педагогічних технологій, методів, прийомів навчання.

- Важливими чинниками розвитку методики викладання української літератури є зміни в літературознавстві, а саме:
 - застосування нових методів **літературознавчого дослідження** (архетипна критика, гендерний, структуральний, герменевтичний та інші методи дослідження);
 - **реінтерпретація (нове прочитання)** творів української класики;
 - розвиток **компаративістики** (зіставлення художніх творів, переважно різних національних літератур);
 - **заповнення «білих плям»** в історії української літератури: вивчення постатей і творів репресованих, заборонених, замовчуваних у Радянському Союзі авторів, письменників діаспори;
 - активність і плюралізм критики: вивчення нових явищ **сучасної української літератури**.

Чим цікаві такі моделі роботи з учнями

- Модель прочитання художнього твору у загальнономистецькому контексті (С. Жила)
Модель організації самостійної роботи учня з вивчення української літератури (Б. Степанишин)
- Інноваційна модель навчання, спрямована на виховання гендерної культури, з увагою до проблем статі у художньому творі і врахуванням особливостей сприйняття тексту юнаками і юнками (Л. Мозгова).

Гуманітарний плюралізм сучасної європейської думки

- передбачає можливість використання різних педагогічних парадигм (грец. *paradeigma* — приклад, зразок) — засадничих концепцій виховання та навчання.
- Серед них — особистісно зорієнтоване навчання, екзистенціально-діалогічна парадигма, інтерсуб'єктна, ігрова, езотерична.

- У знаннєвому вияві – це **компетентісний підхід**.
- Практична методика розробляє матеріал, який учитель може використати на уроці або винести на розгляд учнів під час позакласного заходу. Тому **діяльнісний аспект** на сьогодні є одним із провідних.